

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ

УДК 711:332.12

І.М. Салуквадзе*

КЛАСТЕРНІ ФОРМУВАННЯ В РЕГІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті розглянуто сутність поняття кластеру, основні передумови та мотиви створення кластерних утворень. Підкреслено, що кластеризація регіональної економіки тісно пов'язана з розвитком малого і середнього підприємництва.

В статті розглянуто сутність поняття кластера, основні передумови та мотиви створення кластерних утворень. Підкреслено, що кластеризація регіональної економіки тісно пов'язана з розвитком малого і середнього підприємництва.

Постановка проблеми. Сучасна економіка визначається глобалізацією, з одного боку, і регіональною спеціалізацією – з іншою. Розробники регіональних програм все частіше звертаються до кластерних технологій, що дозволяють досягати стійкості і стимулювати економічне зростання на території шляхом створення структурованих галузевих союзів компаній, органів державної влади, місцевого самоврядування, науки і некомерційного сектора, що отримали в економічній літературі назву «кластери».

Аналіз останніх досліджень. Теорія просторового розміщення, включаючи теорію спеціалізації (географічне положення, локалізація базових ресурсів і т.д.), достатньо глибоко розроблена економічними школами СРСР (І.Г. Александров, М.М. Колосовській, В.С. Немчинов, Ю.Г. Саушкін, Я.Г. Фейгин). Їх моделі територіальної спеціалізації були успішно реалізовані в багатьох регіонах планети. Використанню кластеру, як новітньої форми організації господарства, присвячено ряд наукових публікацій Я.Л. Єлейка, Р.Т. Гришук, Н.Ю. Подольчака, А.О. Цапін, Л. Антонюк, В.Д. Вацик та інших.

Проте, в сучасній науковій літературі і публіцистиці немає однозначного визначення економічного терміну «кластер». В результаті кластерні технології не знаходять застосування при проектуванні просторового розвитку. Тобто під кластерами розуміють всі утворення, які створюються відповідно до світогляду або

тимчасових інтересів регіональних еліт. Тому виникла необхідність уточнити щодо сутності кластерних утворень в межах регіональної економіки, що і стало *ціллю статті*.

Виклад основного матеріалу. У основі теорії кластерних формувань лежить поняття «кластер» (від англ. cluster), який в економічній літературі визначається як сконцентрована на деякій території група взаємозв'язаних компаній: постачальників устаткування, комплектуючих і спеціалізованих послуг; інфраструктури; науково-дослідних інститутів; вузів і інших організацій, взаємодоповнюючих один одного і що підсилюють конкурентні переваги окремих компаній і кластера в цілому [1].

Варто привести два неекономічних визначення кластера, де названі головні ознаки:

а) кластер (англ. cluster – кетяг винограду, скупчення) – скупчення однотипних об'єктів, наприклад: зоряне скупчення, атомний кластер.

б) кластер (муз.) – дисонансне співзвуччя, утворене малими і великими секундами [2].

Тобто перше визначення наполягає на наявності однотипних об'єктів, друге – на стохастичності, дисонанс.

Визначення зарубіжних дослідників [1; 2; 3; 4] сутності кластеру, можна структурувати в чотири великі групи:

1) сконцентровані на обмеженій території конкуруючі компанії, що випускають диференційований продукт і що мають загальну маркетингову стратегію за її межами

* Салуквадзе І.М. – здобувач Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Луганськ.

(європейська традиція);

2) сукупність територіально-сконцентрованих компаній, зв'язаних між собою економічними відносинами за принципом територіальної спеціалізації (північно-американська модель, яка часто згадується в економічній літературі);

3) вертикально-інтегрована спеціалізована територія, створена в рамках державної економічної політики;

4) сукупність малих фірм-суміжників, сконцентрованих навколо підприємства транснаціональної компанії, як ядра кластеру, товарів-напівфабрикатів, що спеціалізуються на випуску, комплектують і послуг за замовленням даного підприємства і що конкурують між собою за ціною і якістю за право постачання (японська традиція) [5].

У сфері регіональної економіки групи успішно конкуруючих підприємств утворюють з'єднання, забезпечуючи конкурентні позиції на регіональних ринках. Для кластера обов'язково наявність конкуренції, вільного ціноутворення, стабільності грошового звернення, економічної самостійності і відповідальності підприємств. Слід виділити наступні основні передумови до створення кластеру:

1) можливість отримувати вигоду від розподілу витрат на підтримку і розвиток загальних для декількох компаній ресурсів, що дозволяє понизити витрати виробництва;

2) географічна близькість, що забезпечує дешевизну і швидкі терміни постачання необхідного для бізнесу товару або послуги;

3) концентрація фірм в межах однієї місцевості, що сприяє розповсюдженню неявного знання, тобто тих знань і досвіду, які не можуть бути легко формалізовані і передані, і тісно прив'язані до людей, що носять їх [6].

За наявності вищезазначених чинників максимізувалася вірогідність формування кластеру – сукупності одиниць, сприяючих зростанню конкурентоспроможності один одного. Услід за першим, як правило, утворюються інші кластери, і конкурентоспроможність території в цілому збільшується. Вона тримається на сильних позиціях кластерів, тоді як поза системою економіка може давати посередні результати.

Кластерні знання розповсюджуються по всій системі:

– стохастичний пошук одиниць кластеру веде до появи нових стратегій, породжують абсолютно нові можливості;

– прихід нових виробників з інших галузей прискорює розвиток, стимулюючи НДР і впровадження нових стратегій і технологій (каталіз);

– вільний обмін інформацією забезпечує розповсюдження інновацій по каналах постачальників і споживачів [7].

Мотиви створення кластерних утворень: застосування високих технологій, підвищення економічної активності регіонів, підтримка експорту, підготовка фахівців.

Найбільш складним моментом у створенні кластерних утворень є визначення ролі бізнесу і уряду. Участь уряду в економіці, який був необхідний під час економічного колапсу після розвалу Союзу, сьогодні гальмує його розвиток. На даному етапі необхідне рівноправ'я співпраці між бізнесом і урядом. Бізнес-співтовариство повинно саме брати на себе відповідальність за своє майбутнє. А уряду необхідно відсторонитися і бачити свою роль інакше, ніж брати всі рішення на себе.

У цьому світлі нова, кластерна політика повинна визначати роль державної влади і органів місцевого самоврядування:

1) у створенні сприятливих умов для інвесторів, ліквідації бар'єрів для інновацій;

2) у наданні пільг для виробництва;

3) у пошуку внутрішніх інвестицій, а також забезпеченні інвестицій в людський капітал і фізичну інфраструктуру;

4) у фінансуванні бізнес-інкубаторів;

5) у підтримці географічної концентрації зв'язаних фірм;

6) у організації виставок і ярмарків.

Кластеризація регіональної економіки тісно пов'язана з розвитком малого і середнього підприємництва — ділове середовище кластера утворює найбільш сприятливі умови для їх розвитку. У світовій практиці відомі кластери, що повністю складаються з малих і середніх підприємств.

Схематично діяльність підприємств великого та малого бізнесу у межах кластера показано на рис. 1.

Зазначимо, що кластер обов'язково залучає до співпраці фінансові установи, які забезпечують кредитування проектів, залучення необхідних інвестицій та підвищують фінансові можливості малих підприємств; інститути, які забезпечують організацію навчання, підготовку необхідних кадрів та їх перекваліфікацію, виконують необхідні дослідження, розробляють проекти та програми подальшого розвитку; провладні організації, які забезпечують допомогу та стимулювання діяльності, вирішення протиріч, просування продукції на нові ринки, надання інформаційних, маркетингових та консультаційних послуг. Крім того, для управління, координації діяльності

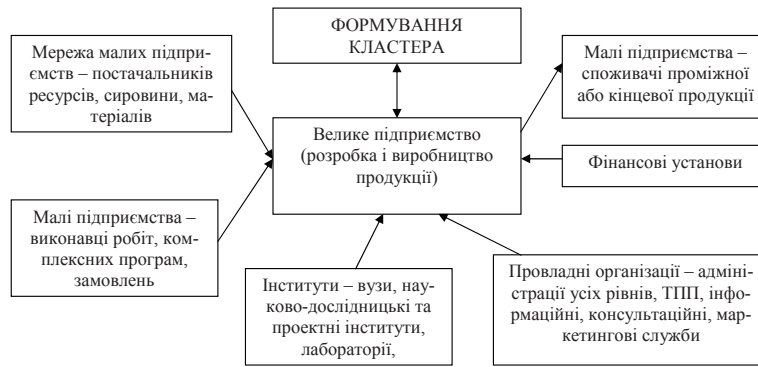

Рис. 1. Схема діяльності підприємств у межах кластерного об'єднання [8]

та визначення стратегії розвитку кластерного об'єднання обов'язково створюється громадська організація, яка включає представників усіх сторін, що беруть участь у діяльності кластера.

На жаль, великі підприємства України не завжди убачають у малих підприємствах економічно вигідних партнерів, у той час як у багатьох розвинених країнах світу є спільна закономірність, яка проявилася у найбільш успішному розвитку малих та середніх підприємств, які згрупувалися навколо крупних фірм-лідерів на основі виробничо-технологічних, науково-технологічних і комерційних зв'язків у межах географічно обмежених територій.

Враховуючи вищевикладене, кластерні технології стимулювання економічного зростання можна структурувати в три стратегії:

1) Державна стратегія, коли директивним методом визначається територіальна спеціалізація, дається початковий імпульс (фінансова, технічна допомога) і задаються правила гри.

2) Стратегія співтовариства бізнес-одиниць, де спеціалізація склалася через традиції ведення бізнесу, або природнокліматичні умови (ендемична), що виробляє правила гри бізнес-суспільства. В даному випадку, правила можуть бути неформальними, але загальноприйнятими на території, так і законодавчо закріпленими за допомогою лобізму.

3) Стратегія рефлексії, де стратегія просторового розвитку формуються як баланс інтересів підприємницьких одиниць, органів державної влади, місцевого самоврядування і місцевого співтовариства.

Висновки. Узагальнюючи досвід, отриманий за останні десять років розвитку кластерних

технологій, можна сказати, що вони дали значний імпульс розвитку регіонів тих країн, які застосували їх принципи. Зарубіжний досвід формування і розвитку кластерів показує, що даний підхід до управління регіональною економікою дозволяє забезпечити країні додаткові конкурентні переваги у виробництві будь-яких товарів або послуг.

Література

1. Портер М. Конкуренция: Пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
2. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – С. 74-81.
3. Портер М. Японская экономическая модель: Пер. с англ. / М. Портер, Х. Такеути, М. Сакакибара. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 360 с.
4. Cluster Development and Promotion of Business Development Services (BDC): UNIDO's Experience in India / Fabio Russo, Michelle Clara, Mukesh Gulati. – Vienna: UNIDO, 2000. – 32 s.
5. Карасюк Е. Кластероискатели // Секрет фирмы. – 2005. – № 8(95). – С. 10-16.
6. Непряхина Н. Производителей соединят в кластер // Коммерсант Украина – 2008. – № 152. – С. 36-39.
7. Сандулова Т. Будущее экономики — в кластерных формированиях // «ДЕЛОВОЙ ВЕСТНИК» — 2008. — № 06(169). — С. 34-37.
8. Заблодська І.В. Регіональна промислова політика: питання теорії та практики: Монографія. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. — 344 с.